

Ковтки „київського типу“ у сучасних Кавказцїв.

ПОДАВ

М. Грушевський.

В своїм рефераті про Молотівський скарб¹⁾ я між иньшим застановив ся над так званим київським ковтком (дротяний обручик з трома металічними насадженими на нього і прикрученими галочками); я вказав на варіяції сього типа, його розповсюдження та розвій, який можемо слїдити на підставі більш або менш докладно датованих находок. Я спіснув там і про кавказький варіант старих осетинських могил: срібні, гладкі галочки, форми жолудя, одначе не міг ще щось близше сказати про ковтки сього типа, які й тепер ще уживають ся кавказькими тубильцями.

Перший раз я побачив на виставі одного азиатського золотника у Владикавказі ковтки сього типа в 1896 р. Літом минулого року удало ся мені купити пару таких ковтків, срібних і позолочених, доброї роботи, за сьмішну ціну півтора рубля. Коли показав я їх одному виднійшому українському археологу, він на хвилю не вагав ся признати в них предмет нашої старої штуки, новий варіант київського ковтка з якоїсь київської розкопки. І дійсно, ся пара ковтків як би що йно вийшла з якої київської робітні XI—XII в.

На долученім рисунку подано один такий ковток в натуральній великості. На срібний дротяний кружок посаджені три

¹⁾ Записки т. XXV і XXXI.

однакові галочки; різниця тільки в тім, що вони не нанизані на дріт, а присаджені (прильотовані) до нього: се ослабленне первісного типа, котрого слід заховав ся в тоненькім дротику, що обвиває дріт між галочками: коли галочки насажували ся на дротяну обручку, він мав на меті примоцувати єї галочки (що сиділи на ній зовсім свobodно), аби не їздили по дроті; тепер, коли галочки й без того прильотовані до дротяної обручки, сей дротик властиво безпотрібний, се пережиток давнішого типа.

Галочки ажурні, кожда з них зложена з двох половинок — чашочок, прильотованих до себе, а знову кожда половина зложена з шести листків; листок складаєть ся з бляшаної дужечки, заповненої звитком філігранового дротику, в формі цифри 8; кожда галочка закінчена срібною перлинкою, всадженою в гніздо, зроблене з філігранового дротику.

Серед різнородних варіяцій ажурних ковтків староруських находок можемо вказати типи й досить зближені до сього кавказького ковтка. Нпр. між ковтками переяславської нахідки 1885 р. маємо оден, котрого галочки зложені з чашочок вправді не з двох, але з трох, з котрих кожда зложена з шести листків — дужечок, з перлинкою посередині (Кондаков, — Русские клады I таб. XII. 10); з другого боку підходить сюди широко розповсюднений тип галочки, що складаєть ся з очків, з котрих кожде знову зроблене з кількох звитків філігранового дротику (нпр. Кондаков ор. с. таб. IV 1, 2, 4, 5, 9, 10). Галочки кавказького ковтка розвивають далі єї варіанти.

По словам золотника, такі ковтки досі уживають ся гірняками околиць Владикавказа (правдоподобно — Осетинами); що

маємо до діла з предметом і технікою дуже розповсюдженою, показує й сьмішно мала ціна сеї — як бачимо, дуже скомплікованої й досить делікатно виробленої окраси.

Її деталі не стоять одиноко: в виробках місцевого золотництва можна на кождім кроці стрінути подібні. Наприклад, головка сього гудзика (від осетинського станика, подана в натуральній великості) в меншій і трохи простійшій формі повторяє галочку ковтка. Головки аґрафа (що нашивають ся на грудях станика осетинських дам), з котрих подаю тут одну — меншу, дають модифікацію тогож типа: чашочка з шести листків, заповнених філіграновим звитком, що кінчить ся срібною перлинкою, і т. н.

Тепер само собою насуваєть ся питання, як пояснити собі се істнованє на далекім Кавказі нашого київського ковтка?

Припустити, що предмет староруської штуки, якийсь руський винахід перейшов і так сильно загнув ся на північнім Кавказі, досить трудно: стичність північно-кавказької культури з київською (через Тматорокань) не була дуже трівка й інтензивна; з другого боку, як ми бачили, кавказький ковток не стоїть одиноко в місцевім золотництві, тим часом як для ажурних галочок наших давніх ковтків не багато знайдемо паралелів в староруськім золотництві. Тож правдоподібніше думати, що на Руси й на Кавказі сей ковток — взагалі, й спеціально — ажурний явив ся з одного спільного джерела. Якого?

Два спільні джерела можуть бути а ргіогі прийняті для Руси й Кавказу, одно — Візантія, котрої культура якийсь час сильно впливала на грузинську й осетинську, друге — Схід:

Персія, Сирія. З сих двох джерел в данім разі я уважав би більш правдоподібним се друге — східне.

Се вже, розумієть ся, я схожу на ґрунт здогадів і гіпотез, бо для аналізу орієнтальних впливів у нашій давній культурі й штуці зроблено ще небогато, але мині здаєть ся вповні правдоподібною гадка, що нпр. в так улюбленім в староруській штуці дрібно-перлястім орнаменті, в різблених круглих бляшечках маємо ми орієнтальні мотиви. Супроти того й гадка, що трехгачний ковток взагалі й ажуровий — спеціально, прийшов до нас зі сходу, здаєть ся мені зовсім можливою.

На закінченне піднесу, що в сучаснім кавказькім золотництві можна знайти й більше паралель для нашої старої штуки. От хоч би той осетинський тузик — чи не пригадує він нам (відкинувши головку) київських тузиків (що правда — далеко простійших) з нахідки 1880 р. (Кондаков ор. с. таб. II), або ще більше — тузиків рязанського скарба 1822 р., де боки тузика вже заповнені, які і на сім кавказькім, філіграновими звитками, що правда звитками — більш штучними, ніж більш примитивний рисунок кавказького тузика.

10 (22). I. 900.

